

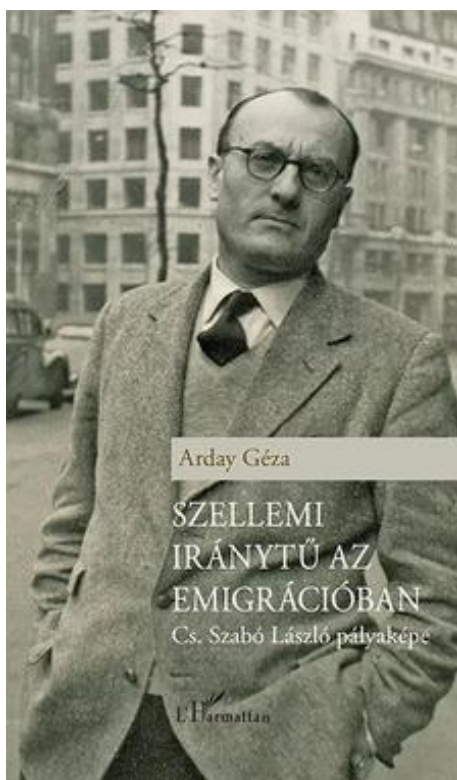
Cs. Szabó László, a minőség embere

Ablonczy Bálint

2019 Január

Cs. Szabó László nemcsak az egyik legműveltebb, hanem az egyik legszuverénebb magyar író is volt a huszadik században. Soha nem esküdött fel kurzuslovagnak, tisztánlátását mindig megőrizte: emigrációjában hazája erényeit éppúgy látta, mint hibáit.

„Mi már, Laci, soha többé nem látjuk egymást” – ezzel az egyszerre érzelmes és dermesztő mondattal búcsúzott Bajor Gizi Cs. Szabó Lászlótól 1948. december 25-én. A nagy színész nő annak ellenére mondta ki ezeket a szavakat egy közös vacsora végén, hogy Cs. Szabó László másnap kezdődő olaszországi útját nem végleges távozásnak szánta. A finom művészi idegrendszer megérezett valamit az író feszültségéből? Már soha nem tudjuk meg. Cs. Szabó a római tanulmányútról ridegen visszarendelő államtitkári távirat, s a mögötte felsejlő letartóztatás helyett választotta az emigrációt. Rövid olaszországi, majd angliai bujdosása során nem tudta, hogy valaha viszontláthatja-e hazáját. Végül 1980-ban tette lábát ismét magyar földre, amikor Bajor Gizi már réges-rég halott volt.

Cs Szabó László - forrás: lira.hu

A legműveltebb magyar író hazai élete, emigrációja, majd részleges hazatérése a személyes szuverenitás diadala. Cs. Szabó László egyszerre volt nemzeti és európai, plebejus és polgár. Ahogy ő fogalmazott: „Politikai zebra vagyok. Radikális csíkjaim konzervatív csíkjaimmal váltakoznak.” Személyiségének autonómiáját még a legkiszolgáltatottabb helyzetben is őrizte, megtehetette, hogy feltételeket szab még az aczéli kultúráirányításnak is. Azt követően lépett ismét magyar földre 1980-ban, hogy egy tanulmánya mindenfajta módosítás nélkül jelent meg a Nagyvilág című folyóiratban.

Cs. Szabó László győzött, szellemi szuverenitása előtt a hatalom is kénytelen volt meghajolni. Egy politikus, mozgalom, párt sem tudta soha megszerezni zászlódísznek. Ösztönösen visolygott a nagy világmegváltásoktól, egyedül a minőségben hitt – ítéletét soha nem befolyásolták törzsi kötődések, szekértáborok. Ma is vonzó írásai (többek között a *Hűlő árnyékban*, a *Hunok Nyugaton*, a *Római muzsika*) mellett éppen e minőségérzék és szuverenitás miatt érdemes őt megismerni.

Egy urbánus népi

Cs. Szabó László az újrafelfedezések hullámai ellenére sem foglalta el méltó helyét köztudatunkban. Annyit tudni vélnek a beavatottak, hogy a két háború közötti nagy esszéíró nemzedék tagja volt Szerb Antallal és Halász Gáborral. Emigrációs évei alatt a BBC magyar adásában végzett „gályamunka” mellett írta novelláit, esszéit, útirajzeit – ezeket majd csak a rendszerváltás után ismerhette meg a hazai közönség.

A figyelmet idehaza hosszú idő után az 1990-ben posztumusz megkapott Kossuth-díj irányíthatta először Cs. Szabó Lászlóra. Ő volt a magyar szellemi élet utolsó nagy szintetizátorainak egyike: nem volt hajlandó elfogadni az erdélyi-anyaországi, népi-urbánus, „patrióta magyar”-„kozmpolita európai” szembeállításokat. Enciklopédikus történelmi, irodalmi, képzőművészeti tudása, minőségérzéke megóvta a közösségi önimádattól és az öngyűlölettől egyaránt.

Cs. Szabó László 1905-ben született Budapesten és itt is halt meg 1984-ben. Apai és anyai felmenői is erdélyi értelmiségiek voltak, családjában szász és székely vér keveredett. Az első világháborús összeomlás idején települt családjával Budapestre, itt szerzett közgazdasági diplomát, majd doktorátust. 1935-től 1944-ig a Magyar Rádió irodalmi osztályának vezetője volt, 1945 után a Képzőművészeti Főiskolán tanított. 1948-ban emigrálása után előbb Olaszországban, majd Londonban élt, ahol nyugdíjazásáig a BBC magyar adásának munkatársa volt.

Jelképes, ahogy ezt a *nyugatos* polgárt a népi mozgalom örökségét vállaló Csoóri Sándor búcsúztatta 1984-es őszi temetésén Sárospatakon: „Ahogy Kodály a hiányzó, az elveszett, illetve meg se született magyar zenét azzal igyekezett pótolni, hogy a XV. és XVI. századi psalmusok helyett megírta a maga Psalmus hungaricusát, vagy a Zrinyi szózatát, Cs. Szabó a hiányzó, magyar városi műveltséget akarta

ilyen módon utólag megteremteni. A középkorit ugyanúgy, mint Mátyás koráét, a tündöklő és véres vallásháborúk koráét ugyanúgy, mint a reformkorét. Ehhez természetesen be kellett kalandoznia testben, lélekben és értelemmel mindazt, amit a Földközi tenger és az Atlanti óceán fényeitől átítatódott kultúrák teremtettek, az itáliai városoktól kezdve a kisázsiai romokig, a görög szigetektől Provence-ig; Dante és Machiavelli korából oly biztos tartással lépve át a francia szürrealisták korába, mint akit megingathatatlan múzsa vezet. Cs. Szabó műveltsége ihletett műveltség volt, nem pusztán mohóság és szorgalom végösszege. Kapcsolatok, összefüggések lírai rendszere, melyben a tudás csakugyan hatalom.”

A Kollégium árnyéka

A gyászbeszédet mondó személye mellett a végső búcsú helyszíne is jelképes. A Budapesten született és Budapesten elhunyt Cs. Szabó László szülővárosának Kolozsvárt vallotta. „Londonország” embererdejét hosszú emigrációja alatt megszerette, s magát a Mediterráneum minden napsütötte szirtjén otthon érezte. Mégis Sárospatak mellett döntött, ha már a román nacionálkommunista rezsim miatt nem is gondolhatott a házsongárdi családi sírba való hazatérésre. A református kollégium hagyománya olyannyira megragadta egykor a kolozsvári Farkas utcai Református Kollégiumban, majd a budapesti Lónyay utcai Református Gimnáziumban tanult Cs. Szabót, hogy könyvtárát Patakra hagyta, s ott is temették el. Közép-Európa egyik legjelentősebb magánkönyvtári hagyatékát, több mint tizenegyezer példányt a református Nagykönyvtár, a nyolcvanas években a Tizáninneri Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményeinek autonóm intézményeként vette át és dolgozta fel.

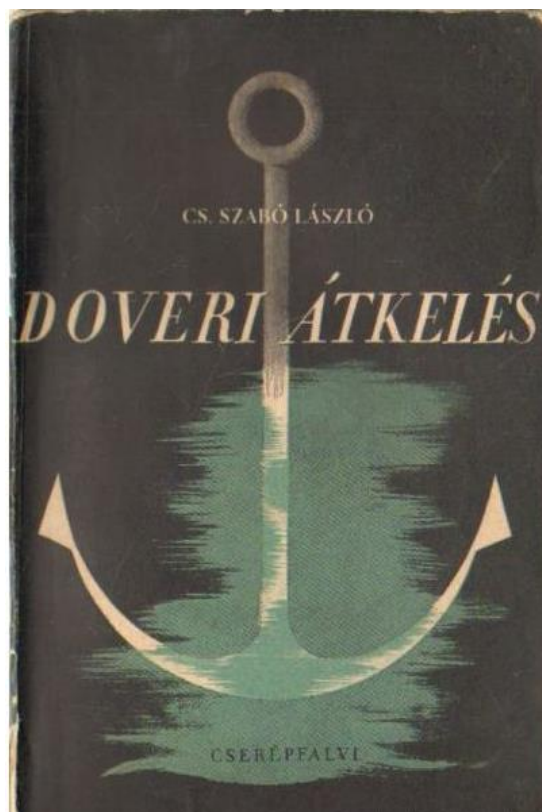

Sárospataki Református Kollégium Nagykönyvtára - forrás: konyvmegallo.hu

Peregrinus diák Európában

Hasonló gesztusok pontozzák Cs. Szabó egész életét, amelyet – mint oly sokakét a huszadik században – meghatározott Trianon. A tizenhárom éves kisdíák a Kolozsvárra bevonuló román hadsereg elől futó édesanyjával került Budapestre 1918-ban, s szülei rossz házassága elől gyakran menekült saját fantáziavilágába. Ezt a már iskoláskorában nyilatkozó, szinte zabolátlan képzeletet – gimnazistaként barátaival újságot szerkeszt, amiben természetesen szépirodalommal jelentkezik – azonban Cs. Szabó László nagyon is képes volt megfegyelmezni.

Elvégezte a közgazdasági kart, disszertációját a középkori flandriai és firenzei gyapjúszövésből írta – igaz, a dolgozatot versekkel illusztrálta. Rendes „polgári” állása mellett (1932 és 1935 között a kereskedelmi- és iparkamara elnökének titkára volt) belevetette magát az irodalomba. Már a harmincas évek elejétől publikált a Nyugatban, Babits körébe fogadta, barátságot kötött a népi mozgalom egyik legfontosabb orgánumának számító Válasz szerkesztőjével, Sárközi Györggyel is. A tehetséges fiatal író 1936-ban megkapta a Baumgarten-díjat, egy évre rá már a *Doveri átkelés* című útiességében számolt be a háborúra készülő Európa lázas állapotáról. Majd’ egy évtizeden át, 1935-től egészen 1944. március 19-i német megszállásig a Rádió irodalmi osztályát vezette a minőségelv és a magyar nemzeti kultúra oszthatatlansága jegyében, zsidónak minősített íróbarátait fordítások kiszignálásával segítve.

Cs Szabó László: Doveri átkelés - forrás: regikonyvek.hu

Szinte magától értetődik, hogy akit az egyik totális rendszer levadászott volna, azt a másik is ellenségének tekintette. A német megszállás, majd a nyilas uralom alatti bujkálást felváltotta a kommunista gyanakvás, s ezért került sor az 1948-as menekülésre. Cs. Szabó László nemcsak képzőművészeti főiskolai katedráját, de lakását, könyvtárát, élettársát és első házasságából származó fiát is itthon hagyta – vele majd csak 1956-ban találkozik újra Angliában. Rövid olaszországi hányódás után London lett az új otthona. A BBC magyar adásának végzett hírolvasói, szerkesztői tevékenység lett a munkája, s a magyar kultúra nyugati életben tartása a hivatása.

„Én tulajdonképpen az erdélyi peregrinus diák vagyok, a Szenczi Molnárók társa; olykor úgy érzem, mintha háromszáz-háromszázötven éves lennék, mintha velem járna útja végére a diák, s mikor majd a föld alá tesznek, ő nyughatik meg végre” – nyilatkozta 1960-ban. Alighanem a 17-18. században Európát járó protestáns vándordiák elődei is elámultak volna Európát becikázó lendületén. Norvégiától Rómáig, Béctől Hágáig ott volt, ha magyar kultúráról lehetett beszélni az 1956 után Nyugatra került magyarság fórumain. A müncheni Új Látóhatárban éppúgy publikált, mint a római Katolikus Szemlében vagy a párizsi Irodalmi Újságban. Tudta, hogy csak a magyar nyelv és kultúra tarthatja meg az eltiport forradalom után nyugatra kerültek legalább egy részét magyarnak. S az irodalom jelenthet hidat – nem a rendszerhez, hanem – a magyarországi szellemi élethez. „Pár évvel ezelőtt ütött fejembe, amit Kerényi Károly mondott, hogy mi már nem emigráció vagyunk, hanem diaszpóra. Olyan kis közösségek, amelyeknek őszinte kettős lojalitásától függ, hogy meddig maradnak fenn politikai és földrajzi egység nélkül. S a tóra? Hol a tóra? – kérdezheted. A tóra: Arany János” – foglalta össze krédóját 1966-ban.

Az Összkép a magyar társadalom és gazdaság működéséről szóló elemzések magazinja. [Iratkozz fel hírlevelünkre](#), [kövess minket](#), ha szeretnéd mélyebben megérteni, hogyan működik Magyarország.

A diaszpóranemzet gondolata egyben új tartalommal töltötte meg a Cs. Szabó által az európaiság alapjának tartott, szintén diaszpórában élő görög kultúráról való gondolkozást. Újabb gesztus, újabb jelkép: amikor 1980-ben ismét hazai földre lépett a görögökről tartott előadást a Képzőművészeti Főiskolán. „Mondtam az utolsó órán, harmincegy évvel ezelőtt” – szölte a nevezetes első mondat, majd követte a többi: a más népeket a diaszpóralétben megtermékenyítő görög kultúráról.

Ragaszkodni a kocsonyás masszához

Az emigrációs magyarság vajon képes lesz-e megtartani önmagát? Ez a kérdés sokat foglalkoztatta Cs. Szabó Lászlót. Pontosan látta, hogy idővel, a dolgok rendje szerint a külhonba szakadtak leszármazottai beolvadnak a többségi társadalomba. Nem tudhatta, hogy belátható időn belül felszabadul-e Magyarország, de érezte, hogy az *otthon* nélkül *itthon* sem lehet megmaradni – éltető erő nélkül a legzöldebb ág is elkorhad. Ezért kereste a kapcsolatot hazai íróbarátaival, majd idővel

keresett fórumot saját írásainak is. S közben vitában állt jó barátjával, a hazalátogatástól mereven elzárkózó Szabó Zoltánnal, aki a rendszerrel szembeni engedékenység jelének vélte a hazalátogatásokat.

Cs. Szabó tartását dicséri, hogy a kései viszontlátás nem homályosította el látását. Pontosan látta a Kádár-rendszer lefojtott konfliktusait, a hazugságokba beleszalonnásodó közállapotokat. Még korábban, egy 1973-as beszélgetésben rajzolta körül metsző élességgel a magyarországi problémahalmazt. „Ragaszkodom hazámhoz, nosztalgia nélkül. Rosszul bírom honfitársaim örökös panaszait, az irigykedő, szakadatlan önsajnálkozást — könnyű neked, könnyű másoknak! — s a sznob dörgölődést a Nyugathoz, mert jajistenem! különben mucsainak néz valaki. Leverő tulajdonságok. De meg is értem, szörnyű pusztulásokban és pusztításokban gyökeredzik, a török hódoltság ültette el. Nagy távlatból tisztábban látod a hibákat, de később vagy a fölmentésre is. Magyarországon ritka szadista kedvvel keresztül-kasul gázolt a történelem egészen az utolsó évtizedig s mi maradt az iszonyú szántás helyén? Tehetséges, szívós, színes, becsvágyó, csak azért is egyének s egy kocsonyás massa, amely a belső lazaság és bizonytalanság kompenzálására folyton hajtogatja, hogy nemzet, nemzet, nemzet. Angliában sohase hallod a szót. Minek? Rég összeforrtak nemzetté, a nagy osztálykülönbségek ellenére közös a varrólány s a gróf alapreflexe. De én ragaszkodom a meghasonlott, kocsonyás masszához, muszáj...”

S e „meghasonlott, kocsonyás masszához” való ragaszkodásban mutatkozik meg, hogy Cs. Szabó nem csak írónak volt nagy. A nehezebb utat választva úgy szerette hazáját, hogy el nem felejthette hibáit.

Főbb művei:

Doveri átkelés <https://www.antikvarium.hu/konyv/cs-szabo-laszlo-doveri-atkeles-595828>

Kárpát kebelében <https://moly.hu/konyvek/cs-szabo-laszlo-karpat-kebeleben>

Római muzsika <http://mek.oszk.hu/06200/06220/>

Halfejű pásztorbot <http://mek.oszk.hu/05100/05118/index.phtml>

Hunok Nyugaton <http://mek.oszk.hu/03900/03927/index.phtml>

Hűlő árnyékban <https://moly.hu/konyvek/cs-szabo-laszlo-hulo-arnyekban>